

Nieuwe ronde in debat over DDR

Achtergrond - 11 juli 2023 - Auteur: Marja Verburg

Hoe erg was de dictatuur in de DDR? Was de DDR een onrechtstaat? En wat zegt dat over het huidige Oost-Duitsland? Over die vragen is een nieuw debat in Duitsland opgelaaid, mede na de publicatie van een boek van historicus Katja Hoyer over de DDR. Het wordt tijd dat de DDR en Oost-Duitsland niet meer worden gezien als 'afwijking' van de West-Duitse normaliteit, zegt zij. Maar critici fileren haar boek omdat ze in hun ogen de DDR-dictatuur bagatelliseert.

Toen Katja Hoyer een telefonisch interview gaf aan een journaliste van de Duitse publieke omroep, zei die dat ze Hoyers Oost-Duitse accent zo charmant vond. "Ik heb een licht Berlijns accent", vertelde Hoyer in april in Amsterdam. Maar dat klinkt heel anders dan het Saksisch of het dialect van iemand uit Thüringen. "Wat is een Oost-Duits accent? Dat bestaat niet", aldus Hoyer. Niemand zou op het idee komen te zeggen dat iemand uit Beieren een West-Duits accent heeft, legde ze uit. Maar Oost-Duitsland wordt wel als een soort collectief gezien.

Hoyer was in Amsterdam voor de presentatie van haar boek 'Achter de Muur. Oost-Duitsland 1949-1990'. In deze "verhalende non-fictie", zoals radiozender [Deutschlandfunk Kultur](#) het omschreef, laat ze mensen aan het woord die over hun leven en werk in de DDR vertellen. Hun herinneringen zijn mooi en vaak ook verrassend om te lezen. Veel verhalen heeft ze uit archieven, dagboeken en andere overleveringen, maar ze heeft ook veel DDR-burgers zelf geïnterviewd. Ze verbindt hun verhalen aan de geschiedenis van de DDR.

Hoyer (1985) werd geboren in Oost-Duitsland en was 4 jaar toen de Muur viel. Ze groeide daarna op "in de resten van een staat die niet meer bestond", vertelde ze in Amsterdam. Die Oost-Duitse samenleving van na de val van de Muur heeft haar gevormd.

Felle Duitse debatten

Haar boek was toen nog niet in Duitsland verschenen; het kwam begin april eerst uit in het Engels, onder de titel 'Beyond the Wall'. Daar kreeg het lovende kritieken ("Briljant", aldus [The Telegraph](#) en "buitengewoon kleurrijk, verrassend en fascinerend", volgens [The Times](#), beide achter betaalmuur). Hoyer woont en werkt al 12 jaar in Groot-Brittannië, waar ze als historicus verbonden is aan King's

College in Londen en aan de Royal Historical Society. Ze schrijft voor Britse media en voor de Washington Post, veelal over Duitsland. Dat ze in het Verenigd Koninkrijk woont, is een voordeel, legde ze in Amsterdam uit. Ze kan vrijer over de DDR en Oost-Duitsland schrijven omdat ze niet meteen in de felle Duitse debatten verstrikt raakt.

Hoyer zet zich in haar boek af tegen de vanzelfsprekendheid waarmee West-Duitsland en West-Duitse geschiedenis altijd de norm zijn geweest

Toen haar boek begin mei in Duitsland uitkwam, was het contrast met de ontvangst in Groot-Brittannië groot. 'Diesseits der Mauer' werd gefileerd. Hoyers boek verscheen toevallig in een net nieuw opgelaaid debat over Oost-Duitsland en de DDR naar aanleiding van de publicatie van nog een ander boek: 'Der Osten: eine westdeutsche Erfindung: Wie die Konstruktion des Ostens unsere Gesellschaft spaltet' van Dirk Oschmann (1967). Oschmann is een Oost-Duitse literatuurwetenschapper die in zijn provocatief bedoelde boek betoogt dat West-Duitsland nog steeds als norm wordt gezien en het Oosten als afwijking daarvan. Hij windt zich op over de in zijn ogen neerbuigende en zelfgenoegzame manier waarop West-Duitsers over het Oosten spreken en daarbij volgens hem nog steeds Koude-Oorlog-retoriek gebruiken, "alsof er sinds 1989 niets is veranderd".

DDR-dictatuur

Ook Hoyer zet zich in haar boek af tegen de vanzelfsprekendheid waarmee West-Duitsland en West-Duitse geschiedenis altijd de norm zijn geweest. Maar dat is niet per se waar haar Duitse critici over vallen. Wat zij Hoyer kwalijk nemen, is dat ze de DDR-dictatuur bagatelliseert. De Oost-Duitse communistische partij SED en de Oost-Duitse geheime dienst de Stasi beheersten alle facetten van het

dagelijks leven in de DDR. Mensen werden “geïntimideerd, bespioneerd, zelfs gevangengezet, mochten hun beroep niet vrij kiezen, hun mening niet uiten en niet vrij stemmen”, aldus de West-Duitse journalist Norbert Pötzl in de [Süddeutsche Zeitung](#). Er was sprake van “permanente ideologische indoctrinatie, van politiek onderwijs, staatsburgerkunde en geschiedenisonderwijs” en de media waren gelijkgeschakeld, schreef historicus Ilko-Sascha Kowalczyk in de [Tagesspiegel](#) (betaalmuur), zelf in de DDR opgegroeid.

Hoyer schrijft wel over de repressie in de DDR, maar ze laat vooral mensen aan het woord die een goed leven voor zichzelf hadden opgebouwd. Ze koppelt de SED-dictatuur los van het dagelijks leven en dat kun je in een boek over de DDR niet doen, aldus Kowalczyk. Ze romantiseert in de ogen van haar critici de arbeidersklasse en ze negeert het historisch onderzoek naar de DDR van de afgelopen jaren. Historische gebeurtenissen beschrijft ze in hun ogen vooral vanuit het perspectief van de DDR-elite.

'Westsplaining'

Boeken:

Katja Hoyer: '[Achter de muur. Oost-Duitsland 1949-1990](#)', uitgeverij Querido

Britse origineel: '[Beyond the Wall. East Germany, 1949-1990](#)'

Duitse vertaling: '[Diesseits der Mauer. Eine neue Geschichte der DDR 1949-1990](#)'

Dirk Oschmann: '[Der Osten: eine westdeutsche Erfindung](#)'

De kritiek op Hoyers boek werd in Duitsland ook persoonlijk. Pötzl haalde Hoyers ouders erbij. Haar vader werkte in het Oost-Duitse leger NVA en haar moeder was lerares - niet mensen die vooraan stonden in de DDR-oppositie. Logisch dat hun dochter concludeert dat het leven in de DDR “heel aangenaam” was, aldus Pötzl. Hoyer verbergt haar afkomst overigens geheel niet, haar vader noemt ze ook in haar boek.

Een solide staaltje *Westsplaining*, luidde het oordeel in [Die Welt](#) over Pötzls opmerkingen. Die waren ook tegen het zere been van de Oost-Duitse journalist en schrijfster Sabine Rennefanz. In welk leger had de vader van Pötzl (1948) eigenlijk gediend, vroeg ze in [Der Spiegel](#) even provocatief terug. “Moeten we nu op dit niveau met elkaar in gesprek en mensen op basis van hun afkomst uitsluiten van het discours?” De stellingen waren weer betrokken, zoals ze dat eerder waren, bijvoorbeeld in 2014 (zie bv [hier](#) en [hier](#)) en in 2009 (zie bv [hier](#)), toen er ook met veel wederzijdse woede en frustratie werd gediscussieerd over de vraag of de DDR een onrechtstaat was.

'Gebrek aan erkenning'

Een van de moeilijkheden van een debat over de DDR is dat de Duitse actualiteit daarin ook een rol speelt. De afgelopen jaren is er steeds meer aandacht gekomen voor Oost-Duitsland, de problemen die er spelen en de mensen die er wonen. Dat is mede aan de opkomst van de AfD te danken, [zei Rennefan](#) daar een paar jaar geleden over in Amsterdam. Het succes van de rechts-radicalen partij in de Oost-Duitse deelstaten heeft de frustraties van veel Oost-Duitsers zichtbaar gemaakt, "het niet worden gezien, het gebrek aan erkenning", zei Rennefan. Daardoor wordt er nu meer over gesproken. Dat bleek ook eerder deze maand weer, toen er flink wat ophef ontstond omdat een [AfD'er werd gekozen tot bestuurder](#) van een regio in het Oost-Duitse Thüringen en de vraag meteen ook was: waarom stemmen die Oost-Duitsers zo?

Dat de aandacht voor Oost-Duitsland toeneemt, is ook omdat steeds meer Oost-Duitsers hun stem laten horen

Dat de aandacht voor Oost-Duitsland toeneemt, is ook omdat steeds meer Oost-Duitsers hun stem laten horen. Ze kaarten de ongelijkheid aan, in lonen, leidinggevende posities, in het publieke debat. "Je ziet aan de cijfers dat het niet alleen een gevoel is van Oost-Duitsers tweederangs burgers te zijn. Het is realiteit", zei de Oost-Duitse journaliste Jana Hensel daarover in 2020 tijdens een [debat over de Duitse eenheid](#), dat mede door het Duitsland Instituut was georganiseerd. De ongelijkheid is ook al jaren onderwerp van overheidsrapporten (bv in [2021](#) en [2018](#)) over de Duitse eenheid. Duitse media schrijven erover, zij zijn zich steeds meer bewust van het feit dat ze zelf eigenlijk weinig Oost-Duitsers op hun redacties hebben en dat het Oost-Duits perspectief dus vaak mist.

'Vijandbeeld van de DDR'

Dat de verschillen tussen Oost- en West-Duitsland nog steeds zo groot zijn, komt mede door de manier waarop de Duitse eenwording in 1990 tot stand is gekomen. Weliswaar [kozen de Oost-Duitsers zelf voor de hereniging](#), maar ze konden de gevolgen daarvan toen niet overzien. Oost-Duitsland kreeg het West-Duitse politieke, juridische, sociale en economische systeem opgelegd. West-Duitse bestuurders bouwden dat in Oost-Duitsland op. Niet alleen maakten zij daarmee in grote delen van de Oost-Duitse samenleving de dienst uit - en doen dat nog steeds - ook verdienden ze veel meer dan de Oost-Duitsers.

Rennefan ziet Hoyers boek juist als een kans om "nog eens nieuw na te denken" over de DDR, zoals ze in [Der Spiegel](#) (betaalmuur) schrijft. De reacties op 'Diesseits der Mauer' laten volgens Rennefan zien "hoe zwaar het velen valt zich los te maken van hoe ze zijn gevormd door de Koude Oorlog en van het

vijandbeeld dat ze van de DDR hebben". Tegelijkertijd blijkt dat veel mensen een "groot verlangen hebben naar een nieuwe blik op de Duits-Duitse verhouding". Ook willen ze dat er "nieuwe schwung" komt in het "Oost-West debat, dat al jaren in een cirkel draait" en dat het debat politieke consequenties krijgt. De problemen en ongelijkheid tussen Oost- en West-Duitsland - "het ligt allemaal al jaren op tafel, maar er verandert niets."

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel: <https://duitslandinstituut.nl/artikel/55910/nieuwe-ronde-in-debat-over-ddr>